

**NOVA
UNIVERZA**

DIGNITAS

Revija za človekove pravice

Slovenian journal of human rights

ISSN 1408-9653

Meje, selitve, terorizem in geopolitika

Dimitrij Rupel

Article information:

To cite this document:

Rupel, D. (2017). Meje, selitve, terorizem in geopolitika, Dignitas, št. 75/76, str. 167-200.

Permanent link to this document:

<https://doi.org/10.31601/dgnt/75/76-12>

Created on: 16. 06. 2019

To copy this document: publishing@nova-uni.si

For Authors:

Please visit <http://revije.nova-uni.si/> or contact Editors-in-Chief on publishing@nova-uni.si for more information.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© Nova univerza, 2018

**NOVA
UNIVERZA**

FAKULTETA ZA SLOVENSKE
IN MEDNARODNE ŠTUDIJE

**NOVA
UNIVERZA**

EVROPSKA PRAVNA
FAKULTETA

**NOVA
UNIVERZA**

FAKULTETA ZA DRŽAVNE
IN EVROPSKE ŠTUDIJE

Meje, selitve, terorizem, geopolitika

Dimitrij Rupel

POVZETEK

Vprašanja meja, selitev in terorizma so pravzaprav vsa po vrsti geopolitična vprašanja. Glavne spremembe okrog meja, vključno z vprašanjem slovensko-hrvaške meje segajo v čas po koncu hladne vojne; migracije in terorizem pa sledijo krizam na jugu in vzhodu Sredozemlja v začetku 21. stoletja. Glavno vprašanje tukajšnje razprave so okoliščine, ki so v tem času (od 1990 do 2017) določale položaj in politiko nove slovenske države. V tem času se je Slovenija "preselila" z Balkana v Srednjo Evropo, v tem okviru pa v Evropsko unijo in v NATO. V nasprotju s preteklimi težnjami in vplivi je Slovenija vstopila v metež evropskih razprav, nekaj moči pa - sicer bolj na političnih, kulturnih in akademskih robovih - posveča tudi vprašanju prihodnosti. Članek protokolira zgodovinske izvore in najnovejše manifestacije terorizma, v izdatni meri pa se posveča tudi vprašanju samoodločbe in državne suverenosti, ki se že spet dotikajo meja in selitev.

Gljučne besede: Evropska unija, globalizacija, Hrvaška, Italija, migracije, NATO, Rusija, samoodločba, Slovenija, socializem, Srednja Evropa, terorizem, vestfalski sistem, višegrajska četverica, ZDA.

Borders, migrations, terrorism, geopolitics

ABSTRACT

The issues like borders, migrations and terrorism are all connected with geopolitics. The fundamental changes concerning borders, the Slovenian-Croatian border included, took place at the

end of the Cold War; while migrations and terrorism followed the crises in Southern and Eastern Mediterranean at the beginning of the 21st century. These remarks concentrate on the circumstances that have, during the period 1989 - 1991, determined the position and the policies of the new Slovenian state. This was the time when Slovenia "moved" from the Balkans to Central Europe landing finally in the EU and NATO. Contrary to earlier tendencies and influences, Slovenia was introduced to stormy European debates, and able to contribute some marginal academic, cultural and political initiatives concerning the European future. The article registers the historical sources and most recent manifestations of terrorism, while it deals extensively with the issues of self-determination and state sovereignty that are - again - connected with borders and migrations.

Key words: Central Europe, Croatia, European Union, globalization, Italy, migrations, NATO, Russia, self-determination, Slovenia, Socialism, terrorism, United States of America, Višegrad Four, Westphalian system.

I. Meje

1. Odprti in zaprti sistemi, globalizacija

Konec hladne vojne (1989-1991) je bistveno spremenil evropske meje, vplivne sfere in komunikacije med državami. Padcu Berlinskega zidu so kot domine sledile meje med Vzhodom in Zahodom, med socializmom in kapitalizmom, med diktaturo in demokracijo, med Varšavskim paktom (tudi Gibanjem neuvrščenih) in Natom ... Za ljudstva onstran železne zavese (od Szczecina do Trsta), torej tudi za Slovence in Hrvate, se je iztekel čas, ki mu pravijo čas ujetništva, torej so se osvobodila oz. so bila osvobojena.

Pred (približno) desetimi leti Slovenci, posebej tisti, ki smo bili rojeni v času socializma, nismo mogli verjeti svojim očem: meje med Slovenijo in sosednimi državami - razen s Hrvaško - so bile tako rekoč popolnoma odpravljene. Slovenija je vstopila v *schengenski sistem*. Leta 2007 smo odstranjevali, razstavljali, celo uničevali zapornice - oz. ugašali luči v kabinah mejnih prehodov - med Slovenijo in Avstrijo, Italijo in Madžarsko. Pred nami so se odprle prostrane in brezmejne evropske pokrajine; brez vprašanj in brez dovoljenj smo lahko potovali, kamor smo hoteli. Na izhodih, kjer

nam je nekoč močnejše utripalo srce, kjer so veljale prepovedi in omejitve in kjer so nekoč tiste, ki so hoteli oditi (iz Jugoslavije), disciplinirali celo z orožjem, smo se soočili s *svobodnim svetom*. To, kar je nekoč veljalo za zahodne države, je zdaj veljalo tudi za Slovenijo.

Poznamo dve vrsti zaprtih ustanov oz. omejitev prehoda. Ječe, internati, bolnišnice in kasarne, včasih tudi države prepovedujejo izhod; medtem ko nekatere vladne ustanove (npr. obveščevalne službe), laboratoriji in klubi prepovedujejo vstop. Ponekod - na vhodu v trgovino, na vratih pisarne, na bančnem ali poštnem okencu - lahko preberemo napis *Odprto* ali *Zaprto*. Trgovci in uradniki pogosto - npr. med odmorom za kosilo - spreminjajo sporočila o navzočnosti oz. zamenjujejo izveske. Med oglasi na internetu ali v časnikih najdemo obvestila o *odpiralnih časih* muzejev, galerij, nakupovalnih središč itn. Tupatam o kakšni prireditvi preberemo ali slišimo, da je *vstop prost*, tj. brezplačen. Skratka, poznamo družbe ali ustanove *odprtega* in *zaprtega tipa*. V Jugoslaviji in v drugih t.i. socialističnih deželah smo poznali trgovine, ki so bile namenjene le članom novega razreda, t.i. magacine *zaprtega tipa*. Celo v zvezi z *Avstrijsko državno pogodbo* smo slišali, da gre za *pogodbo zaprtega tipa*, da torej, ko je enkrat sklenjena, vanjo (morebitnim novim podpisnikom) ni mogoče vstopiti. Mednarodne organizacije (recimo NATO ali EU) pogosto razglašajo *politiko odprtih vrat* ali recimo *okna priložnosti*. Sporočila o odprtosti ali zaprtosti nas včasih vznemirijo, pogosto pa smo jih vajeni in jih preprosto vzamemo na znanje.

Na opozorilne napise kot *Vstop prepovedan* ali *Ni prehoda* naletimo praktično na vsakem koraku. Tako rekoč vsak dan ali večkrat na dan trčimo ob zapornice, ki preprečujejo vstop v pomembne ustanove in celo na običajna parkirišča. Včasih lahko vstopimo, če plačamo vstopnino, nekateri vhodi pa so dovoljeni le pooblaščenim oz. privilegiranim osebam. Omejitve so starostne (npr. pri nočnih lokalih), spolne (npr. pri straniščih), povezane s članstvom in izkaznicami, vstopnimi karticami in bolj ali manj sofisticiranimi ključi. Nekatere ustanove so dostopne izbrancem. Na prvi pogled se zdi, da se s količino omejitev meri demokratičnost sistema. Karl Popper je v knjigi *Odprta družba in njeni sovražniki* (*The Open Society and its Enemies*, 1945) zaprtost družbe povezal s filozofijami Platona, Hegla in Marxa, odprtost pa z *liberalno demokracijo*. Današnja svobodoljubna gibanja se vsa po vrsti sklicujejo na od-

prtost, ne pa nujno na liberalno demokracijo; nasprotno, liberalni demokraciji oz. *neoliberalizmu* kljub temu, da *liberalen* pomeni *svobodoljuben*, pripisujejo nedemokratičnost. Takšno razmišljanje je deloma povezano s polòmom socializma, predvsem pa z naraščanjem zasebne lastnine v nekdanjih socialističnih sistemih, ki so iz takšnih ali drugačnih razlogov postali protesten in osvobodilen pojem. V ZDA, ki veljajo za glavno oporišče zahodne demokracije, bomo na vsakem koraku naleteli na opozorilo *No trespassing!* ki naj bi varovalo zasebne prostore oz. posestva. Lastniki so upravičeni odganjati in celo preganjati *prestopnike*.

Proti koncu hladne vojne (1980-1990), katere zmagovalec je bil Zahod, so se pojavljali protesti, zborovanja, demonstracije... zoper diktaturo in zaprte sisteme. Skoraj povsod so zahtevali *samoodločbo*. To ne velja samo za Češko in Slovaško, Estonijo, Gruzijo, Hrvaško, Latvijo, Litvo... Slovenijo, ampak tudi za Nemčijo. Ponekod so ta gibanja označevali kot *nacionalistična*, kar jim ni preveč škodilo, ker so bili na nasprotni strani zagovorniki centralizma ali diktature od jugoslovanskih voditeljev Markovića in Miloševića do sovjetskih pučistov Krjučkova in Jazova.

Leta 1999 oz. 2000 se je začelo (nasprotno, v bistvu globalistično) gibanje proti mejam in nacijam (*No Border; No Nation*), ki je zagovarjalo svobodo gibanja, protestiralo pa proti kontroli meja in proti taboriščem za izseljence oz. priseljence. Novo obdobje družbenih gibanj (in spopadov) se je začelo (2001) z napadom protizahodne Al Kaide (islamistov, teroristov) na newyorški *World Trade Center*, ki je veljal za središče modernega kapitalizma in globalizacije.

Seveda so se po koncu hladne vojne razširile in razvnele vse mogoče oblike kapitalizma, ki so jih imenovali *turbokapitalizem*, *neoliberalna globalizacija*, *vladavina multinacionalk*, *tržni fundamentalizem*, *igralniški kapitalizem* in celo *McWorld*. Ti pojavi so spodbudili nasprotovanje *antiglobalistov*, ki so se zbirali na sestankih voditeljev gospodarskih velesil, kot je združenje G8. Med takšnim srečanjem v Genovi leta 2008 je prišlo do resnih spopadov med antiglobalisti in policijo.

Leta 2011 so somišljeniki in nasledniki antiglobalistov, ki so se imenovali *Anonymous* ali *Occupy Wall Street*, uprizorili demonstracije v New Yorku. Protestirali so zoper družbeno neenakost, pohlep, korupcijo, predvsem pa so kritizirali vpliv korporacij na vlado. Protestniki naj bi okupirali banke, sedeže korporacij, varovane elitne rezidence, univerze itn.

2. Preseljevanje, izseljevanje

Največji dogodek v zvezi s preseljevanjem in mejami pa je gotovo migrantska oz. begunska kriza leta 2015, ki jo je nemška kanclerka pospremila z besedami *Bomo že zmogli!*¹

Pri t.i. *nacionalnih državah*, ki so rezultat *narodne samoodločbe*, se državne meje večinoma ujemajo z narodnostnimi/etničnimi mejami. Nekaterе države se za narodnostne meje ne zanimajo in jih ne jemljejo resno. To so ostanki iz časov, ko so bili vladarji lastniki ali upravitelji ozemelj/posestev ne glede na narodno/etnično sestavo in ko nekaterim narodom (tudi slovenskemu) ni bilo dopuščeno, da bi si vladali sami. Recimo iz časov kolonializma oz. pred pojavom načela samoodločbe, recimo iz časa pred prvo svetovno vojno. Leta 1915 je recimo Italija za nagrado - ker je vstopila v vojno na strani antante - dobila v last tretjino slovenskega etničnega ozemlja, kar se je v drugi svetovni vojni še stopnjevalo. Državne meje pa niso le meje med posestvi dinastij ali med narodi, ampak so tudi meje med političnimi sistemi, npr. med kapitalizmom in socializmom, kar velja za (nekdanjo) mejo med Nemčijama ali jugoslovansko-italijansko mejo, ki je Italijane razdelila med socialistične in kapitalistične Italijane, Slovence pa med kapitalistične in socialistične Slovence. Prehajanje političnih oz. ideoloških meja je bilo nemogoče oz. strogo kaznivo. Po *Londonski spomenici* (1954) so Italijani v Jugoslaviji in Slovenci v Italiji dobili možnost izbire. Zanimivo je, da so mnogi socializem zapustili, medtem ko kapitalizma niso. Najbolj znani aktualni primeri državnih narodov, ki zaenkrat ne morejo postati (kompletne) narodne države, so Irci, Katalonci, Kurdi, Škoti...

Na državni ravni se vstopanje in izstopanje oz. varovanje meja ureja s potnimi listi in vizami. Strožje države s tršimi mejami poznajo poleg *vstopnih* tudi *izstopne* vize. Takšna država je bila tudi Jugoslavija. V najstrožjih sistemih so (bila) potrebna tudi dovoljenja za potovanja znotraj države.

Šestnajst let po prvem sporazumu o slovensko-hrvaški meji ("Drnovšek-Račan"²) in enako obdobje incidentov v Piranskem

¹ Nemška kanclerka Angela Merkel je 31. avgusta 2015 izrekla znameniti stavek: *Wir schaffen das!*, ki so ga pogosto ponavljali in razlagali kot politično tvegano dobrodošlico migrantom in beguncem.

² Poleti 2001 je bil sklenjen/parafriran, med J. Drnovškom in I. Račanom oz. med vladama usklajen sporazum, katerega uradni naslov je: *Pogodba med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško o skupni državni meji*. Naslednje leto je Hrvaška sporazum uradno odpovedala. Reševanje mejnega spora med Slovenijo in Hrvaško traja najmanj 25 let. Sporazumu Drnovšek-Račan je sledilo obdobje dogovarjanja o načinih reševanja. Leta 2009 sta predsednik slovenske in predsednica hrvaške vlade

zalivu; osem let preučevanja in odločanja po podpisu t.i. arbitražnega sporazuma ("Pahor-Kosor"); konec leta 2017 pa pogovori med predstavniki slovenske vlade in prebivalci naselij ob slovensko-hrvaški meji... kažejo *pomen in občutljivost mejnih vprašanj*. Po drugi strani so vsa ta leta, incidenti in pogovori le aktualna in lokalna znamenja nekega širšega in tako rekoč večnega problema *razmejevanja posesti in držav*. Gre za prvovrstno zgodovinsko, politično, akademsko, navsezadnje pa - kot kažejo pogovori o odškodninah in *preseljevanju* ljudi na drugo stran meje - tudi za praktično in življenjsko vprašanje. Politična in medijska sporočila, npr. govor o *policijski zaščiti* ribičev v slovensko-hrvaškem primeru kažejo na daljnosežne in celo nevarne razsežnosti mejnih vprašanj.

Meje so predmet sporov, države pa se zaradi meja tudi vojskujejo. Naj gre za pristojnosti zemljiških posestnikov, ki jih zastopajo odvetniki, ali za pristojnosti držav, ki jih zastopajo vlade in diplomati, se vse vrti okrog vprašanja, kje se končajo pravice prve in kje se začnejo pravice druge stranke (posestnika, države, skrbnika, klienta...). Kadar gre za državne pristojnosti, po navadi odločajo močnejše države oz. zmagovalci vojn, v novejšem času pa mednarodne organizacije (kot je npr. OZN), posebne misije, komisije ali sodišča (kot je npr. haaško sodišče ICJ), kongresi (kot je bil leta 1815 Dunajski kongres) in mirovne konference (kot je bila npr. versajska konferenca leta 1946). Na neki način je bila mirovna tudi Konferenca o Jugoslaviji septembra in oktobra 1991.

Poznamo "trše" in "mehkejšje" meje. Praviloma brez težav prestopamo notranje meje, kot so meje med pokrajinami znotraj neke države ali kot so bile nekoč meje med socialističnimi republikami v Jugoslaviji. Poleg takšnih meja poznamo bolj ali manj neopazne in formalne - zemljevidne - državne meje, kot so značilne za *schengenski sistem* ali za meje v *Združenih državah Amerike*.

Trše meje preprečujejo vstop v sistem ali izstop iz njega. Med tršimi mejami je bila *železna zavesa* (od Szczecina do Trsta), ki je bila faktična, vendar formalno neobstoječa meja. Najbolj znan primer preprečevanja izstopa iz države je Berlinski zid. Režimu Berlinskega zidu so (bili) podobni režimi na mejah vseh socialističnih držav za železno zaveso. "Zavesa" je bila tudi (če ne predvsem) nekakšna obrambna meja, protipožarni zid (firewall) oz. *rdeča črta*

(Pahor in Kosorjeva) v Stockholmu podpisala *Arbitražni sporazum*, odločitev pa je zaradi zapletov z arbitri sledila sredi leta 2017.

(*red line*), ki jo je Zahod postavil proti Vzhodu. Preko nje vpliv Sovjetske zveze ne bi smel seči. Paradoks je v tem, da sta se Zahod in Vzhod nekako strinjala glede "neprepustnosti" te meje, le da sta to neprepustnost razlagala vsak po svoje. Po zahodni razlagi naj ne bi prepuščala vojske, po vzhodni pa izseljencev. Zaprta meja je seveda ostala odprta za politične zarote. Železno zaveso so na vzhodni strani stražili z vsemi mogočimi sredstvi.

Prav gotovo je bil nekoč trda meja tudi *kitajski zid*, danes pa je to *izraelsko-palestinski zid* na zahodnem bregu reke Jordan, ki ga je kot model za *ameriško-mehiški zid* omenjal ameriški predsednik Trump.

V popularni rabi se te meje in ti zidovi - kljub temu, da so različni in da jih je mogoče razvrstiti v najmanj dve nasprotni skupini - mešajo in zamenjujejo. Medtem ko je bil *kitajski zid*, kateremu naj bi bila podobna izraelski in ameriški zid, *obrnjen navzven* in je služil obrambi Kitajske, je bil *Berlinski zid obrnjen navznoter*, saj je 28 let (med letoma 1961 in 1989) preprečeval izstop iz (oz. praznjenje) Vzhodne Nemčije in vzhodnega bloka. Pred postavitvijo Berlinskega zidu, ki je bil po besedah vzhodnonemških oblasti namenjen zavarovanju socializma pred širjenjem fašizma, je na Zahod pobegnilo 3,5 milijona vzhodnih Nemcev. Po izgradnji zidu leta 1961 so NDR zapuščali na različne izvirne in junaške načine. Ko so - posebej po nastopu Gorbačova in zaradi gospodarske krize v Sovjetski zvezi - v vzhodnem bloku nastajale razlike glede strogosti nadzora oz. prepustnosti meje, so se leta 1989 iz NDR v ZRN - v posebnih zaprtih vlakih - selili preko Češkoslovaške. Pri "trganju" železne zveze so se odlikovali Madžari, posebej aktivna pri tem pa sta bila tudi zunanja ministra ZRN in Avstrije Hans Dietrich Genscher in Alois Mock.

Od sklenitve *schengenskega sporazuma* je minilo trideset let. Schengensko območje meri več kot štiri milijone kvadratnih kilometrov, v njem pa se lahko svobodno giblje več kot 400 milijonov evropskih državljanov in (če imajo schengensko vizo) mnogo milijonov obiskovalcev. Schengen velja za 26 držav, od leta 2007 tudi za Slovenijo. Tako svobodno in dostojno Slovenci še nikoli doslej niso potovali po Evropi. (Če upoštevamo veljavne vizne olajšave za ZDA, pa tudi po Ameriki.) Schengenski sporazum (*acquis*) je obsežna listina, ki vsebuje veliko tehničnih in finančnih pojasnil in dodatkov, ki so bili potrebni zaradi izpopolnjevanja pravil in širitve članstva. Sporazum izhaja iz predpostavke, da se EU razvija v

smeri "vse tesnejše zveze" (*ever closer union*) ljudstev držav članic Evropske skupnosti. Ta zveza naj bi se izrazila v svobodi prehajanja notranjih meja za vse državljane držav članic in v svobodnem pretoku blaga in storitev.

Notranje meje je dovoljeno prehajati na katerikoli točki brez preverjanja oseb... V zvezi s pretokom oseb bodo pogodbenne stranke poskušale odpraviti kontrole na skupnih mejah in jih prenesti na svoje zunanje meje. Za ta namen bodo, kjer je potrebno, najprej skušale uskladiti zakone, pravila in upravne določbe, ki zadevajo prepovedi in omejitve, na katerih je utemeljeno nadzorovanje, sprejele ustrezne ukrepe za zavarovanje notranje varnosti in preprečile nezakonito priseljevanje državljanov držav, ki niso članice Evropskih skupnosti...

(Pri tem) ...notranje meje pomenijo skupne kopenske meje pogodbenih strank, njihova letališča za notranje lete in njihova pristanišča za redne trajektne povezave izključno iz ali do drugih pristanišč na ozemljih pogodbenih strank, ne pa za pristanke v kateremkoli pristanišču zunaj teh ozemelj; zunanje meje pomenijo kopenske in morske meje pogodbenih strank, njihova letališča in pristanišča, razen ko gre za notranje meje...

...Tretja država pomeni katerokoli državo razen pogodbenih strank; tujec pomeni katerokoli osebo razen državljanov države članice Evropskih skupnosti.³

Spomnimo se režima, ki je vladal v Jugoslaviji in v vseh t.i. socialističnih državah po drugi svetovni vojni. Meje je bilo mogoče prehajati le s posebnimi dovoljenji, ki so bila povezana s političnimi privilegiji. Izdajanje potnih listin - da ne govorimo o izstopnih vizah - je spadalo med diskrecijske pravice pristojnih organov, ki so bili povezani s politično policijo (Ozna, Udba) in obveščevalnimi službami. Če oz. ker niso mogli dobiti dovoljenja za prehod državne meje, so mnogi državljani socialističnih držav čez mejo bežali, oblasti pa so bile ustrezno mobilizirane in organizirane, da so bežanje preprečevale in kaznovale, tudi s pobijanjem. V povoj-

³ Cf. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2000.239.01.0001.01.ENG&toc=OJ.L:2000:239:TOC

^{The Schengen acquis as referred to in Article 1(2) of Council Decision 1999/435/EC of 20 May 1999; CO}NTENTION IMPLEMENTING THE SCHENGEN AGREEMENT of 14 June 1985 between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, the Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abolition of checks at their common borders.

nem času je iz Slovenije/Jugoslavije pobegnilo okrog 30.000 ljudi, t.i. *politična emigracija*, ki je bila predmet silovite negativne propagande, preganjanja in celo likvidacij. Marjan Drnovšek piše:

Težko je primerjati slovensko oziroma jugoslovansko delovanje na področju državne varnosti, na primer v primerjavi s Stasijem v Vzhodni Nemčiji in drugimi službami državnih varnosti v vzhodnoevropskih državah pred padcem berlinskega zidu, vendar najdemo podobne vzorce delovanja, zlasti še v obdobju večjega vpliva Sovjetske zveze takoj po drugi svetovni vojni.⁴

Ni dolgo tega, kar sta se z izseljenci, pravzaprav z množičnim preseljevanjem soočila Evropa in schengensko območje. Prva "tarča" je bil italijanski otok Lampedusa, ki je leta 2014 sprejel 170.000 migrantov/beguncev iz Eritreje, Libije, Sirije, Somalije, Tunizije in Zahodne Afrike. Nato se je leta 2015 vsul plaz. Največje število priseljencev je leta 2015 sprejela Nemčija (1,543.000), sledijo pa Združeno kraljestvo (631.500), Francija (363.900), Španija (342.100) in Italija (280.100). Mnogi priseljenci so prosili in dobili zatočišče v EU: novih evropskih državljanov je največ iz Afrike (31%), iz severne in južne Amerike (14%), Azije (21%) in iz Evrope zunaj EU (20%).⁵ Nemčija je sprva ravnala zelo gostoljubno in velikodušno, zaradi česar so kanclerko kritizirali v Nemčiji in celo v lastni stranki. Nato se je - tudi zaradi bližajočih se volitev - gostoljubnost upadla, kanclerka pa je dosegla dogovor s Turčijo, da bo ta (muslimane) zadrževala v svojih taboriščih. Zaradi migracij so bile prizadete tudi druge države, Ciper, Grčija in Malta, po zapori Madžarske pa se je večje število izseljencev nakopičilo v Srbiji.

Agencija Združenih narodov UNHCR objavlja podatek, da je leta 2015 in v prvih mesecih leta 2016 evropske obale doseglo skoraj milijon dvesto tisoč beguncev in migrantov, ki so bežali zaradi bojov in preganjanja. OZN navaja naslednjo statistiko o aktualnem (2017) položaju:

V svetovnem merilu je bilo prisiljenih zapustiti svoje domove 65,5 milijonov ljudi. Med njimi je skoraj 22,5 milijona be-

⁴ Marjan Drnovšek, "Politična emigracija in kontrola pošte v socialistični Sloveniji", *Dve domovini*, Ljubljana 2010, [Št.] 31, str. 135-151

⁵ Cf. Eurostat, *Migracije in migrantska populacija*, marec 2017.

guncev, med katerimi je več kot polovica mlajših od 18 let. Brez države je 10 milijonov ljudi, ki so jim zavrnilo državljanstvo in dostop do temeljnih pravic, kot so izobraževanje, zdravstvena oskrba, zaposlitev in svoboda gibanja. Na svetu ... je kot rezultat bojev ali preganjanja vsako minuto nasilno pregnanih 20 ljudi.⁶

Vsako leto okrog milijon ljudi prosi za azil, tj. za zatočišče.

6. aprila 2016 je Evropska komisija oblikovala posebno sporočilo o migracijah, azilu, predvsem o *Dublinski uredbi (Dublin Regulation III, 2013)*, tj. o pristojnosti/odgovornosti držav članic glede migrantov in azilantov. Gre za splošna načela, ukrepe in spremembe, ki so potrebne za uspešno reševanje. EK je že pred tem dokumentom za obdobje 2015-16 priporočila preselitev 22,504 beguncev iz begunskih taborišč na Bližnjem vzhodu, v severni Afriki in na somalskem polotoku (Afriški rog) s posredovanjem UNHCR.

Kot je bilo napovedano v dogovoru med državami članicami in Turčijo 18. marca (2016), je bil ustanovljen mehanizem, s katerim bi nadomestili neurejene in nevarne selitve iz Turčije na grške otoke z zakonitim preseljevanjem iz Turčije v EU. Za vsakega Sirijca, ki bi ga vrnil v Turčijo, bo iz Turčije v EU preseljen drug Sirijec. Na strani EU bo po tem mehanizmu prišlo do preselitve ob spoštovanju zavez iz ... splošnega pristopa EU, od katerega ostane od prvotnih 22,504 mest 18,000 mest. Komisija je predlagala, da bi bilo zdaj na voljo 54,000 mest, ki so bila predvidena za selitev Sirijcev iz Turčije v EU 29, če ne bo nadaljnje potrebe po preseljevanju.⁷

Posebnost najnovejšega evropskega preseljevanja je v tem, da je vidno in usodno razdelilo evropske politične stranke in države. S tem, ko je izjavila, da Nemčija lahko sprejme tudi veliko število priseljencev (*Wir schaffen es!*), je Angela Merkel odvzela nekaj ve- tra iz jader socialdemokratov in sploh levičarjev, ki si po mnenju nekaterih skušajo zagotoviti volivce. Kot muslimani najbolj verje-

⁶ <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>

⁷ Dokument ima naslov "Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu in Svetu, Reforma skupnega evropskega azilnega sistema (CEAS) in krepitev zakonitih poti v Evropo" (COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL TOWARDS A REFORM OF THE COMMON EUROPEAN ASYLUM SYSTEM AND ENHANCING LEGAL AVENUES TO EUROPE).

tno ne bi volili krščanskih strank (CDU, CSU). Tudi v Sloveniji je krajši čas trajala vnetost za gostoljubje do priseljencev, najbolj pa se je t.i. leva sfera razvnela zaradi žičnatih ograj, ki jih je po daljšem oklevanju - po madžarskem zgledu - postavila slovenska vlada. Po ljubljanskih zidovih so se pojavili grafiti *Ograje so trajne* in *Cerar je Orban*, na transparentih, ki so jih nosili demonstranti, pa je bilo mogoče prebrati zanimivo zahtevo *No border, no nation!* Če dobro premislimo, takšna gesla in takšna politika bolj kot evropskim ustrezajo državam, ki proizvajajo begunce in odpošiljajo svoje rojake zdoma. Meje propadlih in malopridnih držav so odprte, njihovih državljanov ne zadržuje nič in nihče. Da bi jim uspelo zanesti nered in propad v Evropo, si želijo tudi odprte evropske meje - kot so bile leta 2015.

V zvezi s preseljevanjem, ki vsekakor ni nov pojav, se danes pogosto postavlja vprašanje *terorizma*, kar v mnogih primerih izkoriščajo za politično propagando in za dokazovanje budnosti (ali malomarnosti) političnih strank. Migranti in selitve pa bi lahko vplivali tudi pozitivno. Evropska komisija poleg drugih vidikov preseljevanja in vključevanja migrantov poudarja tudi pritok Uniji potrebne delovne sile. Evropsko gostoljubje ima - po tekstu omenjenega sporočila Evropske komisije - tudi praktično ozadje:

Evropa je starajoča se celina, katere za delo sposobno prebivalstvo naj bi se v naslednjem desetletju skrčilo za 18 milijonov. Poleg tega spremembe pri sposobnostih, ki jih zahteva trg delovne sile med letoma 2012 in 2025, kažejo vse večjo potrebo po visoko usposobljenem človeškem kapitalu (med 68 in 83 milijoni oz. +23%).

Sporočilo EK pravi, da bo morala Unija v prihodnje privabiti talente in visoko sposobne delavce iz neevropskih dežel, za ta namen pa bo treba spremeniti pravila zaposlovanja. Podatki naj bi kazali, da se visoko kvalificirani delavci zaposlujejo v drugih državah OECD, medtem ko v EU - zaradi neprimernih pravil ("Modra izkaznica") - prihajajo manj usposobljeni delavci. EU bo morala prilagoditi pravila, da bo med migranti pritegnila visoko usposobljene podjetnike.

3. Meje Evropske unije

V začetku in še nekaj let po njem, vse do razpada Sovjetske zveze se je Evropska unija širila, tj. prestavljala svoje meje navzven z veliko previdnostjo. Leta 2002 oz. 2004 (ko je vsebovala 15 članic: Avstrijo, Belgijo, Dansko, Finsko, Francijo, Grčijo, Irsko, Italijo, Luksemburg, Nemčijo, Nizozemsko, Portugalsko, Španijo, Švedsko in Združeno kraljestvo) pa se je - zaradi obljub po koncu hladne vojne in po navdihu, ki je prihajal iz Nata oz. iz ZDA, razširila z desetimi novimi (predvsem vzhodnimi, večinoma bivšimi socijalističnimi) državami: Ciprom, Češko, Estonijo, Latvijo, Litvo, Madžarsko, Malto, Poljsko, Slovaško in Slovenijo. Naraščala je še potem, saj so do leta 2013 sledile Bolgarija, Hrvaška in Romunija, tako da je vseh članic 28. V začetku drugega desetletja (21. stoletja) so se v EU pojavili pomisleki glede Grčije (grexit), leta 2015 jo je doletela migrantska kriza, leta 2016 se je za izstop odločila Velika Britanija, leta 2017 pa se je zgodil špansko-katalonski spor, ki je predsednika EK pripravil do znane izjave, da bi po poti samoodločbe EU lahko dosegla število 95 članic.

V tem času so se potemtakem pojavila prva znamenja pešanja oz. krčenja Evropske unije. Po eni strani je predsednik EK govoril, da v njegovem mandatu (2014-2019) ne bo širitve, po drugi strani je izražal zaskrbljenost v zvezi z balkanskimi državami, če ostanejo zunaj EU. Scenariji, ki jih je objavil v *Beli knjigi* leta 2017, se s širitvijo ne ukvarjajo. Prvi predpostavlja *nadaljevanje po starem*, drugi *zgolj enotni trg*, tretji *Evropo različnih hitrosti*, četrti *poglobljeno sodelovanje na manj področjih*, peti pa *federalno Evropsko unijo*.

V prihodnjih letih in desetletjih se bo Evropska unija - ne glede na izjave aktualnega predsednika EK - odločala o nadaljnji širitvi. Med EU in državami Zahodnega Balkana poteka t.i. *stabilizacijski in pridružitveni proces*. Kandidatke za članstvo so: Albanija, Črna gora, Makedonija, Srbija in Turčija; "možni kandidatki" pa sta Bosna in Hercegovina in Kosovo. Vseh kandidatk je sedem, torej bi EU lahko imela 34 članic.⁸ Poleg tega obstaja v EU tudi *Politična evropskega sosledstva* (*European Neighbourhood Policy*). V to kategorijo spada šestnajst držav: Alžirija, Egipt, Izrael, Jordanija, Libanon, Libija, Maroko, Palestina, Sirija, Tunizija, Armenija, Azer-

⁸ 34 = 7 + 27. Združeno kraljestvo smo odšteli, ko pa bi se EU širila še naprej, bi lahko imela 50 članic, pri čemer niso upoštevane morebitne samoodločbe, kot je katalonska.

bajdžan, Belorusija, Gruzija, Moldova in Ukrajina. Klasične diplomatske in odnose sodelovanja ali partnerstva ima EU še z mnogimi državami, npr. z Rusijo in ZDA, toda ti odnosi se ne morejo nanašati na morebitno/prihodnjo evropsko povezavo.

Od vseh širitvenih vprašanj je najbolj pomembno vprašanje širitve Evropske unije s Turčijo in Ukrajino. Aprila 2001 je francoski predsednik Jacques Chirac slovenskemu predsedniku vlade Janezu Drnovšku (v navzočnosti pisca teh vrstic) razlagal stališče Francije do širitve s Turčijo, ki jo je takrat vodil Mustafa Bülent Ecevit. Chirac je bil po eni strani zaskrbljen zaradi muslimanskih priseljencev (večinoma iz Magreba), ki jih je v Franciji med pet in šest milijonov, po drugi strani pa je podpiral vključitev Turčije v EU, ki naj bi bila v interesu Nemčije oz. njenega socialdemokratskega kanclerja Gerharda Schröderja. V Nemčiji živi okrog 4 milijone Turkov oz. štiri in pol milijone muslimanov, ki po vsej priliki niso volivci krščanskodemokratskih ali krščanskosocialnih strank. Nemški politiki posvečajo muslimanom in Turčiji posebno pozornost predvsem po letu 2015, ko je Nemčija sprejela znatno število priseljencev iz bližnjevzhodnih bojišč in iz Afganistana. Kanclerka Angela Merkel je s Turčijo, tokrat s predsednikom Erdoganom dosegla sporazum o zaustavitvi preseljevanja. Nemčija naj bi pospešila vključevanje Turčije v EU, Turčija pa bi v zameno sprejemala ilegalne migrante, ki so se iz Turčije preselili v Grčijo (in nameravali nadaljevati pot proti Nemčiji). Za vsakega Sirijca, ki bi ga Turki vzeli nazaj, bi EU iz turškega begunskega taborišča sprejela drugega Sirijca. Evropska unija bi tudi dovolila Turkom vstop v schengensko območje brez viz.

Evropska unija se je potemtakem znašla v precepu med novimi valovi priseljencev in vključitvijo Turčije, katere prebivalci so že doslej predstavljali močno priseljenko skupnost; ki si želijo boljše življenje na Zahodu in ki bi se v primeru pristopa Turčije lažje zaposlovali v Evropi, po vsej priliki predvsem v Nemčiji. Ta vprašanja se dotikajo tudi vprašanja *multikulturnosti*, *kulturne raznolikosti*, *medkulturnega dialoga*, *integracije* itn. Nemška kanclerka je pred časom sama zavračala multikulturnost, češ da ustvarja *paralelne družbe*. Priseljenci se pogovarjajo v svojem jeziku, ustvarjajo svojo kulturo, tupatam uporabljajo pravila in zakone, ki veljajo v državi izselitve., npr. *šerijatsko pravo*. Alternativa je čim bolj dosledna in popolna integracija priseljencev, to pa sproža nova vprašanja o kulturni identiteti, kulturnih sporih, nacionalizmu itn. Evropska

unija bo morala presoditi, ali si lahko privoščiti *trk civilizacij* v svoji notranjosti, pri sebi doma, in ali lahko takšen trk - glede na demografske slabosti - sploh prepreči?

V miniaturni se takšna vprašanja postavljajo tudi v Sloveniji. Poleg tradicionalnih ustavnih manjšin (Italijani, Madžari) naj bi v Sloveniji uvedli tudi manjšine Srbov, Hrvatov, Bošnjakov, Makedoncev... na pobudo Avstrije pa naj bi uradno priznali tudi *nemško manjšino*, ki bi bila podobno kot Italijani⁹ in Madžari upravičena do finančne pomoči in rezerviranih sedežev v parlamentu. Na neki način obstaja trk civilizacij tudi znotraj Španije, Združenega kraljestva, Belgije itn. Ta problem se povezuje s pravico nedržavnih narodov do samoodločbe, ki seveda ne bi smela vplivati na zunanje meje EU, ampak bi EU nemara naredila bolj pestro in zanimivo.

Drugo je vprašanje Ukrajine. V zvezi s to državo, ki se je (ne prvič) osamosvojila po razpadu Sovjetske zveze, obstajajo številni problemi, med katerimi je najresnejši spor z Rusijo. Rusko-ukrajinski spor ni bistveno različen od drugih sporov med Rusijo in nekdanjimi republikami Sovjetske zveze in je povezan z ambicijami Rusije, da bi si na takšen ali drugačen način povrnila položaj, kot ga je imela v Sovjetski zvezi ali kot ga je imela Sovjetska zveza. Notranje težave Ukrajine bi bilo mogoče - ko bi se s tem strinjali vsi njeni sestavni deli (Lugansk, Doneck) - rešiti z notranjo preureditvijo, vendar je za to nemara prepozno, v ozadju tega problema pa so seveda diametralno nasprotna stališča Evropske unije (in mednarodnega prava) in Rusije. EU ima zadržke v zvezi z neodvisnostjo ukrajinskih vzhodnih (proruskih) pokrajin, predvsem pa v zvezi z rusko priključitvijo Krima.

Položaj v Ukrajini od daleč spominja na položaj Cipra, ki je postal del EU ne glede na turški separatizem na severu. Ko bi članica EU postala Turčija, bi bil ciprski problem najbrž lažje rešljiv. Pri Ukrajini je težje, saj bi - za podobno rešitev - morala članica EU postati Rusija, česar v tem stoletju ni mogoče napovedati. Z vidika kulturne sorodnosti bi članica EU lažje postala Ukrajina kot Turčija. Vključitev Turčije v EU bi bila po svoje vračanje na kraj zločina, širitev z Ukrajino pa bi okrepila evropsko kulturo, ki se bo morala

⁹ Med haaško konferenco (1991) je njen predsednik Carrington spraševal, koliko Italijanov živi v Sloveniji. Ko je dobil odgovor (tri, štiri tisoč?), je hudomušno pripomnil, da imajo več Italijanov v londonskem Sohu. Seveda imajo vsa večja svetovna mesta četrti, v katerih bolj ali manj strnjeno živijo zgodovinski ali moderni priseljenci iz Italije. Večinoma se imenujejo *Little Italy*. Navsezadnje obstajajo v ZDA, v Argentini in še kje slovenske četrti in izseljenske skupnosti.

vse pogostejše srečevati in spopadati z islamom.

Evropska unija ima pred seboj - poleg že omenjenih scenarijev - več izbir. Skupaj z ZDA, Rusijo, Kitajsko in Indijo lahko postane pomembna igralka na svetovnem prizorišču, lahko pa na tem prizorišču tudi zaostane. Na njen svetovni položaj in na njene zunanje meje ne bodo vplivale spremembe v državah članicah (kot je morebitna ustanovitev katalonske ali škotske države), dokler seveda ne bi prišlo do *-exitov*, kot je bil britanski. *Brexit* pomeni alarm, ki postavlja na dnevni red novo evropsko ureditev.

4. Slovensko-hrvaška in slovensko-italijanska meja v prihodnosti

Jugovzhodna slovenska meja s Hrvaško je veljala kot ena najstarejših jugoslovanskih meja¹⁰ in je bila tudi v pogajanjih od osamosvojitve do sklenitve arbitražnega sporazuma (Pahor-Kosor 2009) najmanj sporna. Zaradi razpada SFRJ je postala sporna meja na morju; novejša pa je tudi meja v Istri, ki je nastala po drugi svetovni vojni, po "vrnitvi Primorske matični domovini", po razdelitvi *Svobodnega tržaškega ozemlja* na Cono A in Cono B, oz. z Londonsko spomenico leta 1954. Takrat so lokalni aktivisti/vojskovodje, za njimi pa še Izvršna sveta slovenske in hrvaške republike določili slovensko-hrvaško mejo na Dragonji.

Vprašanja meje s Hrvaško je povezano z vprašanjem slovensko-oz. jugoslovansko-italijanske meje. Po Rapallu (1920) so Slovenci izgubili stik z morjem, ki ga simbolizira mesto Trst. Pravzaprav je avstrijska oblast tam vzdrževala slovenski vpliv oz. (poleg nemške in italijanske) tudi slovensko istovetnost. Tradicionalna slovenska obala je segala od Tržiča do Trsta, natančneje od Sv. Ivana do Bar-kovelj. Kardelj je leta 1939 slovenskim centralistom oz. "vodilnim reakcionarnim krogom v SLS" pripisal strah, da bi se jim "zaprla pot gospodarskega prodiranja proti vzhodu in jugovzhodu države".

... Po izgubi Trsta in Primorja sploh je dobilo to dejstvo še prav posebno važnost, kajti Slovenija je imela pristop k morju samo še čez Hrvaško. To je bil eden važnih gospodarskih

¹⁰ Bogo Grafenauer je "mejo Slovenije proti jugovzhodu" označil kot "najstarejšo in najvišjo mejo v Jugoslaviji". Glej gradivo B. Grafenauerja "Jugoslovanske medrepubliške in zunanje meje: 'administrativne' ali zgodovinsko zrasle?", 1991. Gradivo omenjam v knjigi *Negotovo življenje 176. članice OZN*, Ljubljana 2013, str. 164-165.

razlogov za integralno jugoslovansko in centralistično politiko vrhov slovenskega finančnega kapitala in liberalne stranke.”¹¹

Kardelj si seveda ni mogel predstavljati, da bo arbitražna razsodba, ki je leta 2017 “stično območje” slovenskega morja z mednarodnimi vodami postavila v hrvaško morje, oživila aktualnost slovenskega pristopa k morju “samo še čez Hrvaško”. V socialistični Jugoslaviji so na mesto centralističnih “vrhov slovenskega finančnega kapitala in liberalne stranke” prišli centralistični komunisti. Kot priznava v svojih *Spominih*, Kardelj leta 1946 svojega kolega Molotova ni mogel prepričati, da bi podprl pripadnost Trsta Jugoslaviji, pozneje pa ni znal ali mogel poskrbeti, da bi Slovenija ohranila ozemeljski stik z mednarodnimi vodami. Ponekod Kardelja obtožujejo, da je v pogovoru s hrvaškim voditeljem Bakarićem pristal na mejo na Dragonji namesto na Mirni. Dejstvo je, da je mejo na Dragonji leta 1955 potrdil slovenski izvršni svet, ko ga je vodil Boris Kraigher.

V ozadju mejnih nesporazumov med Slovenijo in Hrvaško so (poleg hrvaške trdovratnosti in diplomatske spretnosti) tudi vprašanja jugoslovansko-italijanske meje, ki je po prvi svetovni vojni segala globoko v narodnostno ozemlje Slovenije (in Hrvaške), in vprašanja v zvezi z marionetno fašistično oz. nacistično državo NDH med drugo svetovno vojno. Gre za italijansko željo po obvladovanju nekdanjega avstrijskega primorja (*Österreichisches Küstenland*) in pravzaprav vsega Jadrana (*Mare nostrum*). Žrtve tega kolosalnega podjetja so postale - v času Avstro-Ogrske utrjene - etnične meje na severnem Jadranu in v Istri. Državne meje se niso ozirale nanje.

Italija je nekaj dni pred mednarodnim priznanjem Slovenije želela skleniti t.i. *trilateralni sporazum* med Italijo, Hrvaško in Slovenijo, s katerim naj bi Slovenija in Hrvaška uvedli poseben režim prehajanja meje za člane italijanske manjšine, ki jo je razpad Jugoslavije razdelil na hrvaške in slovenske državljane. Slovenija je sporazum zavrnila, vendar je izjavila, da bo ravnala, kot da bi ga podpisala. Pozneje (2003-2004) so se tri države zapletle v težavo s t.i. *Zaščitno ekološko ribolovno cono (ZERC)*, s katero bi si Hrvaška prisvojila večji del Jadrana in bi narekovala pogoje nehrvaškim, tudi italijanskim ribičem, za katere je hrvaško morje zanimi-

¹¹ Edvard Kardelj, *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*, Ljubljana 1970, str. 421.

vejše od italijanskega, čeprav ga imajo veliko. Leta 2004 so potem Hrvaška, Italija in Slovenija v navzočnosti predstavnika Evropske komisije podpisale sporazum, katerega uradni naslov je *Sporazumni zapisnik (Agreed minutes)*. Bistvo sporazuma je v tem, da omejitve ZERC ne bi veljale za članice EU. Temeljni hrvaško-slovenski problem je v tem, da se je Hrvaška dosledno izmikala sporazumom, ki jih je bila sicer sprejela ali podpisala, oz. se je umikala iz njih. To velja za dunajski sporazum o nasledstvu SFRJ (2001), za sporazum Drnovšek-Račan (2001), za sporazum o izogibanju incidentom (2005), navsezadnje tudi za arbitražni sporazum Pahor-Kosor (2009) oz. za rzsodbo haaškega sodišča (2017).

Meddržavni odnosi so sicer utemeljeni na tradiciji, vendar se pogosto tudi spreminjajo, nihajo, se kvarijo in izboljšujejo. V Evropi so se v dvajsetem stoletju nakopičile okoliščine, ki so pripeljale do umirjanja in sprave. Dedni sovražniki se več ne vojskujejo, ampak - tako kot Francozi in Nemci - sodelujejo, združujejo gospodarska, kulturna in politična podjetja. Iz nemško-francoske izkušnje, ki je zavarovana z Evropsko unijo in Natom, je mogoče sklepati, da bojo odnosi med evropskimi narodi tudi v prihodnje strpni, spoštljivi, celo prijateljski. Na neki način je od tega odvisna perspektiva Evropske unije, ki jo označuje formulacija iz njenih pogodb od leta 1957, namreč *vse tesnejša zveza (ever closer union)*. Slovensko-italijanski odnosi so bili v preteklosti obremenjeni z velikimi napetostmi, spori in fizičnimi obračuni. Ti odnosi so se v 21. stoletju bistveno izboljšali, in težko si je predstavljati, da bi se še kdaj pokvarili, kot so se med obema vojnoma in v času jugoslovanskega socializma. Leta 2000 je celo izšlo poročilo slovensko-italijanske komisije, ki pojasnjuje najbolj sporna vprašanja med sosednima državama.¹² O slovensko-italijanskih odnosih veliko pove dejstvo, da doslej ni bilo mogoče pripraviti poročila o slovensko-avstrijskih odnosih, s katerim bi se strinjali obe strani. Če ni mogoče ničesar slabega reči o slovensko-madžarskih odnosih in če upoštevamo, da radikalci z obeh strani¹³ vse manj vplivajo

¹² Slovensko-italijanski odnosi 1880-1956, poročilo slovensko-italijanske zgodovinsko-kulturne komisije, Koper 2000.

¹³ Na Slovenskem so veliko prahu dvigali privrženci notifikacije slovenske udeležbe v Avstrijski državni pogodbi iz leta 1955. Res nekatere "sopodpisnice", kot sta npr. Jugoslavija in Češkoslovaška, ne obstajajo več in bi bilo nemara koristno razjasniti, kdo je nasledil njihovo vlogo pri (so)podpisovanju ADP. To razjasnjevanje je Slovenija seveda opravila, vendar se v dokument namesto Jugoslavije ni vpisala. Nadomeščanje sopodpisnikov zavračajo osnovne podpisnice, tj. Avstrija, Francija, Rusija, Velika Britanija in ZDA; Avstrija pa ADP razlaga kot "pogodbo zaprtega tipa". Depozitar pogodbe je Rusija, ki je ob češkem poskusu nadomeščanja Češkoslovaške ustvarjala vtis, kot da je vpis nove sopodpisnice uspel. V resnici je Rusija le potrdila, da je prejela češko prošnjo, ki je bila seveda zavr-

na zadovoljive slovensko-avstrijske odnose, se ponuja domneva, da so od medsosedskih odnosov še najbolj težavni odnosi s Hrvaško.

V bistvu so najbolj sporne meje s Hrvaško. Gre za dve pomembni značilnosti slovenskega geopolitičnega položaja. Problem ozemeljskega stika slovenskega morja z odprtim morjem je posledica izgube izvirne slovenske obale med Tržičem in Trstom - saj bi bil v nasprotnem primeru - prehod "premočrten" in preprost; in neprimerne razmejitve med Slovenijo in Hrvaško - na kopnem in na morju. Z mejo na Dragonji, za katero so odgovorni slovenski komunistični voditelji, je dostop do mednarodnih voda dejansko mogoč - kot je pred 80 leti ugotovil že Kardelj - le preko Hrvaške! Haaška rzsodba, ki je sledila slabemu konceptu Arbitražnega sporazuma, ni upoštevala dejstva, da je Slovenija pred osamosvojitvijo pač imela neoviran dostop do mednarodnih vodav, in položaja Slovenije kot pomorske države ni rešila.

II. Terorizem

Terorizem je povezan s politiko in z nasiljem. Gre za *nezakonito uporabo nasilja in zastraševanja za doseg političnih ciljev, posebej zoper civiliste*. Evropski uvod v terorizem je bila *francoska revolucija*, ki je dosegla vrhunec v obdobju *terorja* (1793-1794), ki so ga propagirali *jakobinci* pod vodstvom Maximilena Robespierrea. V času terorja so uradno usmrtili 17.000 ljudi. Seveda se nasilna politika in krvavi obračuni niso začeli s francosko revolucijo, v njej so se le zgostili in uredili v sistem, ki je postal model za poznejše revolucionarne podvige v 20. stoletju; za t.i. revolucionarno justico in koncentracijska taborišča; za *oktobrsko revolucijo*, za balkanske atentate, za fašistična gibanja, za jugoslovansko in kitajsko komunistično revolucijo, za različna t.i. *osvobodilna gibanja*, kot je palestinsko gibanje itn.

Pri razlagi terorizma in revolucije je nekaj problemov, ki jih ponazarja znani jugoslovanski izrek o *revolucionarnem izročilu*. Gre za *institucionalizacijo revolucije*, ki jo predstavljajo različne *revolucionarne države*, *revolucionarne armade* in *revolucionarne vlade*, predvsem pa njihovi voditelji oz. diktatorji, ki se oblačijo v vojaške uniforme in običajno vladajo do konca življenja. Morda

jena. Mimogrede: ADP so lahko podpisovale le države, ki so se v času II. svetovne vojne vojskovale z nemškim Reichom. Slovenije takrat še ni bilo.

bi v zvezi s temi uporabili izraz *državni terorizem*, čeprav se te oznake - s strani revolucionarjev in dejanskih teroristov - pogosto uporabljajo tudi za normalno in demokratično izvoljene vlade, ki nasprotujejo teroristom.

Za politiko in mednarodne odnose je značilna - če si sposodimo izraz, ki ga Max Weber uporablja v zvezi s karizmo - *rutinizacija* terorizma, kar bi lahko prevedli s *povsakdanjenjem* in *udomačevanjem* terorizma. Gre za preobrazbo terorističnih gibanj, strank, vlad in osebnosti. Po določenem času - če so dovolj spretne in iznajdljive - dobijo milejše in nedolžnejše oznake in postanejo celo sprejemljivi in dobrodošli pogodbeni partnerji. To velja za komunistične in fašistične stranke, navsezadnje pa tudi za gibanja in osebe, ki jih mednarodne organizacije vpisujejo v sezname terorističnih pojavov, jih kaznujejo z različnimi sankcijami itn. Tako sta se sčasoma očistila palestinska organizacija Fatah in njen voditelj Jaser Arafat (1929-2004), ki sta iz revolucionarnega in terorističnega pojava postala državotvorna dejavnika, dobitnika Nobelove nagrade za mir itn. Podoben razvoj je doživel nasprotnik Fataha Hamas, ki so ga (Izrael, ZDA, EU, Kanada in Japonska) zaradi tradicije napadalnosti in vztrajanja pri nasilju, predvsem pri uničenju Izraela, označevali kot teroristično organizacijo. Njegovi privrženci in zagovorniki ga po drugi strani imenujejo *legitimno odporiško gibanje*.

Atentatorji/teroristi kot Gavrilo Princip (leta 1914), Puniša Račić (1928) in Vlado Černozemski (1934) so sprožili daljnosežne procese, ki jih ni mogoče odobravati, enako velja za morilce Lamberta Ehrlicha (1942), Johna F. Kennedyja (1963), Hannsa Martina Schleyerja (1977), Alda Mora (1978), Indire Gandhi (1984), Jicaka Rabina (1995) ali Zorana Đinđića (2003). Usodne negativne posledice bi lahko imela - če bi uspela - tudi atentata na Ronalda Reagana (1981) in Papeža Janeza Pavla II. (1981). Obratno velja za spodleteli atentat na Adolfa Hitlerja (1944).

S Hitlerjem in nacistično (teroristično) tradicijo so zahodni Nemci - predvsem pod vplivom Američanov - obračunavali veliko let, vendar sta bila bolj trdovratna, kot je bilo videti v začetku. Po študentovskih nemirih leta 1968, ki so bili sicer vseevropski, celo jugoslovanski in slovenski pojav, morda ravno zaradi njih so se v Nemčiji odprla stara politična vprašanja. Odgovori so bili radikalni in nasilni. V sedemdestih ("svinčenih") letih prejšnjega stoletja so na prizorišče stopili levičarski teroristi, ki sta jih vodila Baader

in Meinhoferova in so se imenovali oddelek *Rdeče armade*; v Italiji so - iz strahu, da bo prišlo do "zgodovinskega kompromisa" med krščanskimi demokrati in komunisti, skratka do narodne sprave - nastale *Rdeče brigade*. Te brigade in armade, ki so pobijale ugledne voditelje in ugrabljale letala, so bile povezane s palestinskimi teroristi, z Moskvo in Vzhodno Nemčijo. Nekatere komunistične države so bolj ali manj odkrito podpirale terorizem. Zgodovina terorizma je v veliki meri povezana s komunističnimi gibanji in državami.

Zgodovinskemu uspehu *realnega socializma* po drugi svetovni vojni je sredi šestdesetih let sledil *socializem s človeškim obrazom*. V Jugoslaviji so si izmislili gospodarsko reformo, zgodil se je obračun z Rankovićem, do vzvodov oblasti so prišli t.i. liberalni komunisti, kot je bil v Sloveniji Stane Kavčič, na Hrvaškem pa Savka Dabčević Kučar in Miko Tripalo. V Češkoslovaški je iz steklenice ušel duh Edvarda Beneša in Jana Masaryka, o katerem so bili komunisti trdili, da je naredil samomor. (Oblastem menda ni bilo težko razložiti okoliščine, da je Masaryk zaprl za sabo okno, skozi katero je skočil.) Ta duh, ki se je utelesil v Aleksandru Dubčku in v praški pomladi, je vznejevoljil sovjetskega voditelja Brežnjeva, nakar je leta 1968 sledila okupacija Češkoslovaške. Komunisti, pri nas Tito in Kardelj, so ugotovili, da je socializem ogrožen. Začelo se je vračanje realnega socializma, ko so pospravili z reformisti, in ko je bilo slišati, da se revolucija nadaljuje. V Sloveniji so zavladali tretjerazredni birokrati, kot so bili Franc Popit, Andrej Marinc in Vinko Hafner.

Revolucionarna vnema je trajala do Titove smrti in do prihoda demokratov, kot so bili papež Janez Pavel II., Ronald Reagan, Lech Wałęsa, Vaclav Havel in - nazadnje še - Mihail Gorbačov. V Sloveniji je prišlo do pobude za *Novo revijo*, v Beogradu pa sta Đilas in Ćosić ustanavljala *Javnost*, ki se je navsezadnje utelesila v znanem Memorandumu *Srbske akademije znanosti in umetnosti*. Začela se je *slovenska pomlad*, ki je šla našim partijskim voditeljem tako zelo na živce, da so se povezali z JLA in zaprli četverico disidentov JBTZ. Ustanavljanja strank, koalicije *Demos*, objave *Majniške deklaracije* in načrtov o ločitvi od Jugoslavije ni bilo več mogoče zaustaviti. Vendar so nekateri poskušali. Začelo se je obdobje *poznega socializma*.

S pojavom terorizma, npr. z napadom Al Kaide na newyorški stolpnici in na washingtonski Pentagon 11. septembra 2001, je

posredno povezana tudi slovenska politika. Po tem dogodku je namreč čez noč dozorela odločitev, da se zavezništvo NATO razširi z novimi sedmimi članicami (Bolgarija, Estonija, Latvija, Litva, Romunija, Slovaška, Slovenija). Gre za velike spremembe v mednarodnih odnosih in seveda za novo poglavje v zgodovini terorizma. Z napadi na New York in Washington se je začelo stoletje pogostih terorističnih dogodkov, zaradi njih pa so se začele vojne v Afganistanu, Iraku in Siriji. Stoletje terorizma so poleg New Yorka in Washingtona zaznamovala še imena držav, organizacij in oseb kot Al Kaida, ISIS Pakistan, Afganistan, Indija in Osama Bin Laden. Nemški analitiki omenjajo dva scenarija prihodnjega razvoja terorizma: "ponovni vzpon Al Kaide" in "bojevanje brez voditelja", ki pomeni razpršeno, "razsrediščeno", nekoordinirano delovanje celic, ki napadajo na različne načine, po malem, vendar pogosto.

Novi terorizem 21. stoletja ima versko podlago, zasluge zanj pa imajo tudi tehnične pridobitve, kot so cenena mednarodna potovanja in moderne komunikacije. Teroristi niso več omejeni z geografsko oddaljenostjo, naseljujejo in urijo se v eksotičnih propadajočih in malopridnih državah s šibkimi varnostnimi režimi. Globalne migracije vplivajo na razkroj tradicionalnih istovetnosti, mlajši izseljenci pa postajajo dovzetni za *ideje, ki nimajo zveze z narodnostjo* (poudaril D.R.). V tej luči dobi geslo *No border, no nation!* nov smisel.

Teroristična omrežja našega časa so seveda prežeta s sovraštvom do zahodne civilizacije in njene krščanske kulturne podlage, vendar po vsem videzu nimajo klasičnih voditeljev, vsekakor pa ne napadajo državnih, verskih ali političnih voditeljev nasprotni strani. Njihovo poslanstvo je "razsrediščeno" in se kaže v terorističnih izgredih zoper naključne množice (obiskovalcev kulturnih ali športnih prireditev, potnikov letal in podzemске železnice, naključnih mimoidočih itn.). Poglejmo si nekaj primerov:

- marca 2004 (tik pred volitvami) se je zgodil terorističen napad v *Madridu*, ki je zahteval 192 žrtev; vlada ga je pripisovala separatistom (ETA), vendar je preiskava ugotovila islamistične "prstne odtise";
- julija 2005 se je zgodil (samomorilski) terorističen napad (s tremi bombami na podzemski železnici in eno v mestnem avtobusu) v *Londonu*, ki je terjal 52 žrtev; napadalci so bili islamisti;
- septembra 2005 je danski časopis *Jyllands-Posten* objavil karikature preroka Mohameda;

- marca 2012 je terorist Mohammed Merah, ki je bil francoski državljani alžirskih korenin, pobil pet ljudi v *Toulousu in Montaubanu*;
- januarja 2015 so teroristi v *Parizu* zaradi karikatur napadli uredništvo satiričnega lista Charlie Hebdo; bilo je 20 mrtvih;
- februarja 2015 so bili v terorističnem napadu (spet zaradi karikatur) v *Kopenhagnu* ubiti 3 ljudje;
- novembra 2015 so islamistični teroristi v *Parizu* (gledališče Bataclan) pobili 130 ljudi;
- januarja, marca in junija 2016 so samomorilski napadalci v *Istanbulu* pobili skupaj 62 ljudi;
- marca 2016 so samomorilski napadalci v *Bruslju* ubili 30 ljudi;
- julija 2016 je tovornjak v *Nici* pobil 86 ljudi;
- decembra 2016 (v božičnem času) je tovornjak v *Berlinu* povzročil smrt 12 ljudi;
- januarja 2017 (na novoletni dan) so teroristi (ISIL) v *Istanbulu* pobili 39 ljudi;
- marca 2017 je teroristični napadalec v Londonu ubil 5 ljudi;
- aprila 2017 so teroristi na sanktpeterburški podzemski železnici ubili 15 ljudi;
- aprila 2017 se je napad - 5 mrtvih - zgodil tudi v Stockholmu;
- aprila 2017 - 1 mrtev - v Parizu;
- maja 2017 - 22 mrtvih - v Manchesteru;
- junija 2017 - 8 mrtvih - v Londonu;
- julija 2017 - 1 mrtev - v Hamburgu;
- avgusta 2017 - 16 mrtvih - v Barceloni;
- avgusta 2017 - 2 mrtva - v Turkuju (Finska)...

Če upoštevamo evropske države, so se najhujši napadi islamiističnih skrajnežev zgodili v Franciji, Veliki Britaniji, Španiji, Turčiji, Belgiji, Nemčiji, Švedski in Rusiji; vse te države pa vsebujejo pomembno število priseljencev ali celo državljanov islamske vere, pri čemer so se celo odlikovale pri sprejemanju muslimanskih migrantov in beguncev leta 2015. Med tarčami teroristov "manjkajo" države kot Avstrija, Češka, Italija, Madžarska, Poljska, Slovaška in tudi Slovenija. Novi terorizem zbuja negotovost in strah zaradi svoje neizbirčnosti in poljubnosti; obenem je velikanski izziv za varnostne organe. Boj proti terorizmu postaja na ta način eno najpomembnejših notranjepolitičnih podjetij, ki vznemirja in celo maje državne oblasti. Zanimivo je, da so do protiterorističnih ukrepov

v imenu varovanja človekovih pravic kritične levičarske stranke in nevladne, npr. mirovniške organizacije. Kot rečeno, žrtve terorizma niso državni voditelji, ki so glede terorističnih napadov praviloma dobro zavarovani, ampak neznani in nepripravljeni, nedolžni ljudje, kar bi moralo ustaviti omenjene kritike.

III. Opazke o geopolitiki

1. Odnosi med narodi/državami, samoodločba

Ko pregledujemo slovensko zgodovino, predvsem če jo primerjamo z dosežki drugih evropskih narodov, se pokaže, da so bili naši predniki - kot narodna skupnost - pogosto, če ne večino, *bolj predmet kot subjekt* zgodovinskega dogajanja. Slovenci so se oglašali v evropski, predvsem v avstrijski in avstroogrski politiki, vendar nanjo pred zadnjo tretjino 19. stoletja niso imeli kaj dosti vpliva. Evropsko politično, gospodarsko in vojaško okolje do slovenskih prednikov ni bilo preveč prijazno. Po prihodu na Zahod so bili deležni predvsem germanskih pritiskov, v začetku II. svetovne vojne pa so po "zaslugi" dednih sovražnikov (Nemcev, Italijanov, Madžarov) sploh izginili iz evropskega zemljevida. Slovenci so morali svoj mednarodni položaj in svojo geopolitiko graditi od začetka. Leta 1991 so se srečno prebili do mednarodnega prizorišča in dosegli mednarodno priznanje nove države. V zvezi s tem je pomembna geopolitična opazka *Jamesa A. Bakerja*, ki je bil med letoma 1989 in 1992 državni sekretar v administraciji Georgea H. W. Busha. Baker je 21. junija 1991 izjavil, da ZDA ne bodo priznale samostojnosti Slovenije, enako stališče pa naj bi imele tudi druge članice KVSE. V pogovoru za TV Slovenija ob dvajseti obletnici mednarodnega priznanja Slovenije je Baker domneval, da so enotnost Jugoslavije podpirali tisti, ki so bili to državo ustanovili po prvi svetovni vojni. Novinarji Manici Ambrožič je nato povedal:

"Veliko držav pa se je na skrivaj pogovarjalo z nekaterimi republikami. Kot sem že dejal, Velika Britanija in Francija sta podpirali Srbijo, Nemčija in Italija sta podpirali Slovenijo in Hrvaško, Avstrija ju je spodbujala, naj razglasita neodvisnost. Nam tega nihče ni povedal."

V teh opazkah se sprašujemo, kakšna so stališča in kakšni so *odnosi nekega naroda oz. države*, npr. Slovencev in Slovenije, do drugih držav oz. narodov; kako na neki narod/državo (npr. na Slovenijo in Slovence) gledajo in vplivajo druge države ali narodi? Poleg odnosov in povezav s sosednimi ali bližnjimi narodi/državami, nas zanimajo tudi odnosi Slovencev/Slovenije z velikimi igralci na mednarodnem prizorišču, npr. odnosi Slovencev do Američanov, Francozov, Kitajcev, Nemcev ali Rusov. Ta vprašanja so povezana z zemljepisnim položajem, ozemlji in mejami. "Mednarodni odnosi", v prevodu *international relations*, seveda (v glavnem) pomenijo *meddržavne odnose*, kar pomeni, da nas zanimajo predvsem odnosi med narodi, ki so se izoblikovali v bolj ali manj samostojne države. Poleg tega pa nas zanimajo tudi odnosi med člani(cami) mednarodnih povezav, kot so npr. EU, NATO in OVSE, in navsezadnje odnosi teh povezav z velikimi igralci, kot so Indijci, Kitajci ali Rusi... Glede na današnje razmere (migracije, terorizem...) nas morajo ob tem zanimati tudi odnosi med vrednotnimi sistemi, npr. cerkvami oz. religijami držav oz. mnogodržavnih organizacij, kot so npr. odnosi med *kristjani* in *muslimani*.

Resna razprava o teh vprašanjih predpostavlja temeljito in podrobno razumevanje predmeta razpravljanja. Te opazke seveda zadevajo odnose med narodnimi oz. *nacionalnimi državami* (nation states), med *državnimi narodi* (state nations) pa tudi med *nedržavnimi narodi* (stateless nations).

1. Nacionalne države so organizacije narodov, ki so si na takšen ali drugačen način pridobili suverenost oz. državno veljavo, kot so npr. Francija, Nemčija ali Slovenija;
2. državni narodi so narodi, ki jih imenujejo ali se sami imenujejo (so se imenovali) po državi, v kateri živijo, npr. avstrogrski, jugoslovanski, češkoslovaški ali sovjetski narod;
3. nedržavni narodi so narodi, ki živijo znotraj mnogonacionalnih povezav (Kurdi v Turčiji, Katalonci v Španiji, Škoti v Veliki Britaniji...).

Slovenci so bili večkrat v preteklosti bolj ali manj pasiven predmet vplivov in pritiskov drugih narodov oz. držav. Ta položaj se je bistveno spremenil z ustanovitvijo slovenske države. Pomembno vprašanje mednarodnih odnosov je potemtakem *pravica narodov do samoodločbe*. Slovenska samoodločba je nemara šolski

primer preobrazbe naroda v državo. Samoodločba je tudi terminološki problem, saj ni vedno jasno, ali se nanaša na *ljudstvo*, tj. na prebivalstvo nekega (dela) z dedovanjem ali vojaškimi osvajanji omejenega, recimo državnega ozemlja, ali na narodno skupnost, ki ga omejuje etnična meja ne glede na oblast. Ob tem je treba vedeti, da narodna zavest in hrepenenje po svobodi/samostojnosti takšnih ali drugačnih skupnosti nista od vekomaj, ampak se pojavljata relativno pozno. Pomembne letnice v zvezi z oblikovanjem narodov se pojavljajo v 17. in 18. stoletju, o samoodločbi narodov pa najbrž lahko govorimo šele v 19. stoletju oz. po letu 1848, razprave o tem pa so se razmahnile med prvo svetovno vojno in po njej. Pomembna glasnika pravice narodov do samoodločbe sta Vladimir Ilič Lenin in Woodrow Wilson. Ta pravica je zapisana v mnogih deklaracijah, resolucijah in drugih aktih od *Atlantske listine*, *Temeljne listine OZN*, *Helsinške sklepne listine*... OZN je razglasila to pravico v zvezi z odpravo kolonializma v *Resoluciji generalne skupščine* 1514 leta 1960. Narodi/ljudstva naj bi imeli/a več možnosti samoodločbe:

1. samostojnost,
2. federacijo,
3. protektorat,
4. takšno ali drugačno avtonomijo,
5. asimilacijo (spreobrnitev).

2. Propadanje Rima, vzpon Germanov, prihod Slovanov

Ob Cezarjevi smrti (44 pred Kristusom) je *Rimski imperij* obsegal vso južno Evropo (z današnjo Francijo do Rena) in severno Afriko. V 4. stoletju (npr. 395 po Kristusu) pa je obsegal še (današnjo) Veliko Britanijo. Glede na dva cesarja se je uveljavljala delitev na Zahodni in Vzhodni del. Konstantin je prestolnico leta 330. preselil v Bizanc/Konstantinopel. Konstantin in Teodozij (v 4. stoletju) uveljavita krščanstvo kot državno religijo. Zahodni Rim je propadel 476 po Kr., ko so ga prevzeli Germani. Vzhodni Rim/Konstantinopel je obstajal še 1000 let do prevzema Turkov 1453. Prizorišče bojov je Sredozemlje, glavni nasprotniki (krščanskega) Rima pa so *Franki/Germani* in Turki/Osmansko cesarstvo.

Od konca 6. stoletja do 9. stoletja se v Evropo, na bivše (zapuščeno, izpraznjeno) rimsko ozemlje, priseljujejo Slovani, med njimi predniki Slovencev. Pri svojem prodiranju na Zahod trčijo ob Avare, Bavarce, Franke in Langobarde. Od 7. stoletja naj bi se zbirali v Karantaniji, v 8. stoletju se spreobračajo v kristjane, po letu 828 jim vladajo Franki. Upravna tvorba, v kateri so se znašli slovenski predniki, se po razdelitvi frankovske države (843) imenuje *Vzhodnofrankovsko kraljestvo*. Ves čas so ohranjali svoj jezik, o čemer pričajo npr. *Brižinski spomeniki* (okrog leta 1000). Slovani/Karantanci/Slovinci so v vsakem primeru zapustili svojo nekdanjo domovino na Vzhodu in se preselili na Zahod, kjer so se vključili v srednjeveško gospodarsko in krščansko kulturno življenje. Bogo Grafenauer v *Prihodu Slovanov* ("Slovani pred prihodom na Balkanski polotok") navaja naslednjo kronologijo:

*Okrog 500-600: slovanski vdori na Balkanski polotok,
546: odhod Langobardov z Moravskega v Panonijo,
okrog 550: prvi slovanski naselitveni val v Vzhodne Alpe s severa skozi Moravska vrata
557: prihod Obrov k Črnemu morju,
567: naselitev Obrov v srednjem Podonavju,
568: preselitev Langobardov iz Panonije v Italijo,
582: Obri osvoje Sirmium in se kmalu začno obračati tudi proti zahodu,
584-600: obrsko-slovanska plemenska zveza med Črnim morjem in Vzhodnimi Alpami,
587-592: glavni slovanski naselitveni val v Vzhodne Alpe z vzhoda,
605-615: glavni slovanski naselitveni val na Balkanski polotok in naselitev velike večine njegovega ozemlja.*

Tu se mimogrede postavlja vprašanje, ali so bili stari Rimljani in Germani ali Slovani narodi v današnjem pomenu besede, in kaj so bili, če niso bili narodi? V rimskem imperiju naj bi za uradne namene (na Zahodu) uporabljali latinščino in (na Vzhodu) grščino, rimski državljani - da ne govorimo o ljudstvih okrog, zahodno in severno od Apeninskega polotoka - pa so govorili svoje lokalne jezike. Latinščina je bila prvotno jezik Latinov, tj. prebivalcev pokrajine Latium, nakar je postala državni jezik, pozneje svetovni in cerkveni jezik, na njeni podlagi pa so se razvili romanski jeziki kot

italijanščina, francoščina, španščina, katalonščina, romunščina... ki so postali narodni jeziki, po katerih se imenujejo nacionalne države. Podobno se je godilo *stari cerkveni slovanščini*, katere dedinja je tudi slovenščina.

Da bi razumeli mednarodni položaj slovenskega naroda, v novejšem času pa slovenske države, oz. slovensko geopolitiko, moramo nekaj vedeti o medsebojnih odnosih drugih narodov in držav, ti pa - enako kot odnosi s Slovenci - izvirajo iz zgodovine. O samem začetku Slovenije, Slovencev in slovenščine ni stoodstotnega soglasja, če pa so slovenski predniki prišli v Srednjo Evropo in do Jadranskega morja, so po vsej verjetnosti odrivali ali spreobračali prejšnje prebivalstvo, tj. ljudstvo oz. ljudstva starega Rima. Ključni pojav v času tega preseljevanja, nadomeščanja in odrivanja je *spreobračanje*, o čemer poroča srednjeveška *Konverzija Bavarcev in Karantancev*. Po vsem videzu slovenski predniki v tem burnem obdobju niso spremenili jezika, so pa - na pobudo oz. pritisk Bavarcev in Frankov - prevzeli prevladujočo krščansko vero. To je seveda pogumna trditev. Po eni strani se je na ozemlju slovenskih prednikov ohranila slovenščina, vendar je zavzela nekakšen sekundarni položaj za nemščino. O tem poroča še sredi 19. stoletja France Prešeren:

*Deutsch sprechen in der Regel hier zu Lande
die Herrinen und Herren die befehlen,
slowenisch die, so von dem Dienerstande.*

Slovenski predniki so tako rekoč tisoč let živeli v germanskem območju. To velja za čas Karla Velikega (751-843) in za Habsburge (1273-1918), toda še bolj pomembno je bilo, da so živeli v *Svetem rimskem cesarstvu* (800-1806) torej v območju zahodnega krščanstva, tj. katolištva.

3. Vestfalski sistem, revolucije in svetovne vojne

V evropski visoki družbi so bili do leta 1456, ko so v Beogradu ubili Ulrika II., slovenski "predstavniki" *celjski grofje oz. knezi*. Takrat je celjska rodbina izgubila zadnjega moškega člana, in celjsko posest so po krajši vojni prevzeli Habsburžani. Čeprav ni mogoče reči, da so s tem Slovenci nehali posegati v evropsko visoko politiko, je najbrž vseeno mogoče ugotoviti, da se je v njej zmanjšal dotok pobud iz slovenskega ozemlja.

Na neki način je bilo protestantovsko dogajanje, ki je Slovincem - s pomočjo Primoža Trubarja (1508-1586) - prineslo pomembne jezikovne in književne dosežke, uvod v razkole, spore in obračune, ki so se končali s tridesetletno vojno (1618-1648), ta pa je bila poglavitni dogodek evropskega 17. stoletja. Končala se je z vestfalsko mirovno pogodbo (Westphalia, Osnabrück, Münster, 1648). Kot piše Henry Kissinger, je

...vestfalski mir odražal praktično prilagoditev realnosti, ne pa nekega edinstvenega moralnega spoznanja. Utemeljen je bil na sistemu neodvisnih držav, ki se odrekajo poseganju v notranje zadeve in druga drugi gledajo pod prste s pomočjo splošnega ravnotežja moči. V evropskem tekmovanju nista prevladala nobena posamezna resnica ali univerzalno pravilo. Namesto tega je bila vsaki državi priznana suverena oblast nad svojim ozemljem.¹⁴

V tem času pa tudi pozneje so Slovenci oz. Kranjci (Korošci, Štajerci, Primorci) *v okviru habsburške monarhije* živeli življenje, ki bi ga lahko imenovali neopazno in odmaknjeno. Za slovenske dosežke so se zanimali pozamezniki, ki pa se niso postavljali na čelo kakršnemukoli resnemu političnemu gibanju. Tu mislim na Valvasorja (1641-1693), barona Zoisa (1747-1819) ali Antona Tomaža Linhart (1756-1795). Zanimiv in značilen je podatek da Marija Terezija (1717-1780) nikoli ni potovala na Kranjsko.

Slovenci so se z *Ilirskimi provincami* leta 1809 in z *Ljubljanskim kongresom* leta 1821 zapletli v reševanje tradicij francoske revolucije oz. maščevalni pohod evropskih konservativcev, zbranih v *Sveti Aliansi*. Slovensko ozemlje je štiri leta zapiralo Avstriji in Nemčiji dostop do Jadranskega morja. Francoska oblast je predvsem dokazala, da so politične razmere spremenljive, razgibala je otrplo podložniško miselnost in podprla slovensko kulturo. Sledila so leta počasnega prebujanja. Prvič so se naši predniki prebudili leta 1848, doživeli *italijansko združitev* leta 1861, avstro-ogrski *dualizem* leta 1867 in ustanovitev *Nemškega cesarstva* leta 1871. Pretresel jih je tudi *Berlinski kongres* leta 1878, saj so tam srbski bratje dobili svojo državo. Nato so z zadržanim dihom spremljali dogajanje med Avstrijo, Srbijo, Nemčijo in Rusijo, ki se je spre-

¹⁴ Henry Kissinger, *World Order*, New York 2014, str. 3.

vrglo v svetovno vojno in udeležbo Slovencev na napačni strani zgodovine. Zaradi takšne udeležbe so bili Slovenci v Versaillesu kaznovani z amputacijo Primorja (predvsem Trsta) in invalidno samoodločbo v obliki SHS. Povsem zmedla pa je naše prednike *oktobrska revolucija* leta 1917. Slovenci so se v okviru srbskih scenarijev vključili v evropsko dogajanje v senci Italije in Nemčije, nazadnje tudi Francije in Velike Britanije; v drugi svetovni vojni pa je prevladal sovjetski/ruski vpliv. Na vprašanje, ali naj postanejo Nemci ali Rusi, so slovenski revolucionarji odgovarjali: "Rusi!"

V Sloveniji je od starih časov ostalo precej nemških simpatij, pojavile pa so se nove: južno- in panslovanske, predvsem ruske. Kot da bi se Slovenci želeli po dolgem potovanju na Zahod vrniti v domovino svojih pradedov na slovanskem Vzhodu.

4. Odprta vrata Evropske unije in Nata

Devetega novembra 1989 je padel Berlinski zid, železna zaveza pa ni bila več potrebna, ker se je "požar" širil od Zahoda proti Vzhodu, ne obratno, kot so se bali Churchill in njegovi prijatelji na Zahodu. Helmut Kohl, Hans Dietrich Genscher, Alois Mock, predvsem pa Mihail Gorbačov in Boris Jelcin so nadaljevali po poti, ki so jo utrli Ronald Reagan, Janez Pavel II., Lech Wałęsa in Vaclav Havel. Razdiranju socialističnega sistema sta se pridružili Slovenija in Hrvaška, ob njima še sovjetske republike, na čelu z Rusijo, Gruzijo in Ukrajino. Evropska skupnost, za njo pa previdneje NATO, sta povabila v članstvo "ujetniške" narode (*captive nations*) razpadlega vzhodnega bloka oz. Varšavskega pakta. Najprej so se odprla vrata za Vzhodno Nemčijo, sledile pa so Češka, Madžarska in Poljska. Čeprav Jugoslavija zaradi krize ni bila povabljen, je prva širitev EU poleg višegrajske trojice, Cipra in Estonije vsebovala tudi Slovenijo¹⁵. Pozneje so se luksemburški šesterici pridružile tudi Bolgarija, Latvija, Litva, Malta, Romunija in Slovaška, leta 2002 pa so v Københavnu sprejeli deset novih članic (brez Bolgarije in Romunije). Še bolj daleč od vstopa je bila Hrvaška, ki je postala članica leta 2013. Evropska unija se je kljub nemškemu skepticizmu iz leta 1994 izkazala kot zgledno *odprt sistem*, sledil ji je in jo celo prehitel NATO, ki je prve tri vzhodnoevropske države (če ne šteje-

¹⁵ Evropski svet je leta 1997 v Luksemburgu odločil, da bo spomladi 1998 začel pogajanja za vključitev v Unijo s Ciprom, Madžarsko, Poljsko, Estonijo, Češko republiko in Slovenijo. V Helsinkih so leta 1999 sklenili, da bodo začeli pogajanja tudi z Bolgarijo, Latvijo, Litvo, Malto, Romunijo in Slovaško.

mo Vzhodne Nemčije, za katero pravila niso veljala) sprejel že leta 1997, pet let pozneje - pod vtisom *enajstega septembra 2001* - pa še sedem nekdanjih socialističnih držav: Bolgarijo, Estonijo, Latvijo, Litvo, Romunijo, Slovaško in Slovenijo. Takrat se je govorilo o "politiki odprtih vrat" (*Open door policy*) in o "oknih priložnosti" (*windows of opportunity*). Vrata Nata so se začela zapirati v Bukarešti leta 2008. Poleg Makedonije, za katero je še vedno veljal grški veto, so pred vrati pustili še Gruzijo in Ukrajino. Tidve državi sta kmalu postali tarči ruskih vojaških operacij.

Mednarodne odnose in razmerja med državami določajo položaj in obseg ozemlja, število prebivalstva, politična organizacija, obrambna in gospodarska moč... Določilnice niso trajne, njihovi vplivi in zaporedja se spreminjajo, predvsem pa - recimo, ko primerjamo države med seboj - nimajo povsod enake veljave. Čeprav je bila v gospodarskem pogledu pritlikavka, je bila Sovjetska zveza, ker je bila vojaška velikanka, resna konkurenca Združenih držav. Nekoč je bila (nacistična) Nemčija v vojaškem pogledu močnejša od ZDA, po drugi svetovni vojni pa sta se recimo bistveno zmanjšala vpliv in ugled nekdanje (kolonialne, imperialne) velesile Velike Britanije. Po gospodarskih kazalcih je najmočnejša evropska država Nemčija, kar določa njeno prvenstvo v Evropski uniji, v mednarodnem okviru pa je slabotnejša od Francije in Velike Britanije, ki sta stalni članici Varnostnega sveta OZN - kot Amerika, Kitajska in Rusija. (OZN je organizacija zmagovalcev II. svetovne vojne.) Danes so nekatera razmerja manj pomembna, ker so nekdanje tekmice združene bodisi v Evropski uniji bodisi v Natu. Kako bo v prihodnje?

Če držijo statistična predvidevanja, bo v tem stoletju Francija po številu prebivalstva prehitela Nemčijo. Presenetljivo vabilo kanclerke Merklove obupanim migrantom/beguncem iz Bližnjega vzhoda, severne Afrike in Afganistana leta 2015 je treba razumeti tudi v luči nemškega demografskega pomanjkanja. Zmanjšalo in postaralo naj bi se prebivalstvo v mnogih evropskih državah, recimo v Rusiji; zaradi izstopa Velike Britanije pa se bo zmanjšala Evropska unija. Te spremembe utegnejo povzročiti težave, pravo zmešnjavo pa bi lahko povzročili naraščanje konformistične evropske birokracije, neodločnost in neustrezno izbiranje njenih voditeljev. Njihova reakcija na katalonsko samoodločbo je bila panična, vendar so obsodbe Katalonije in podpora Rajoyu nemara vrh ledene gore. Čeprav ni rečeno, da si vsi evropski narodi želijo postati narodne države, je vendar

treba računati z nekaterimi spremembami. Predsednik Evropske komisije, ki sam prihaja iz najmanjše evropske države, se je pritoževal, da bi katalonski model lahko povzročil razpad Evropske unije oz. povečanje članstva do številke 95. Pri sedanji ureditvi EU bi bilo tolikšno število, morda že 50 članic, kot jih imajo ZDA, neznosno. Toda to ne pomeni, da je treba disciplinirati evropske narode, ampak je treba *spremeniti/prilagoditi delovanje krovne organizacije*. Beseda je primerna, saj je problem ravno *pokroviteljstvo*, to pa ni v skladu z načeli, kot sta *subsidiarnost* in *pozitivna/afirmativna diskriminacija*.

S tem v zvezi so vse reformistične pobude, tudi *Ljubljanska pobuda*, katere avtor je Peter Jambrek, dobrodošle. Jasno je, da v primeru dodatnega širjenja Evropska unija ne bo mogla imeti neskončnega števila komisarjev, še nujnejša pa je sprememba volilne zakonodaje. Demokratična rešitev bi bila neposredne volitve predsednika EU, ostali predstavniki evropskih narodov pa bi se lahko razporedili v dveh domovih kot v ZDA. Evropski svet bi lahko imel po dva člana iz vsake države, parlament pa število poslancev, ki bi bilo sorazmerno s številom prebivalcev.

5. Srednja Evropa

Slovenija je in je vedno bila srednjeevropska dežela. Avstrijske fobije, predvsem pa južnoslovanske simpatije in evforije so jo leta 1918 premestile na Balkan, od koder se je leta 1991 vrnila v Srednjo Evropo. Poleg mednarodnega priznanja prvotnega položaja sta potem glavna zunanjepolitična cilja Slovenije postala članstvi v Evropski uniji in Natu. Razen češkoslovaškega zunanjega ministra Dienstbiera, ki je potreboval nekaj časa, da se je privadil na idejo samostojne Slovenije, so druge srednjeevropske države (Avstrija, Madžarska, Nemčija, Poljska, Švica) iskreno podpirale slovensko osamosvajanje. Posebej prijazni so bili (razen navedene izjeme) zunanji ministri, v primeru Češkoslovaške pa je bil najbolj prijateljski Vaclav Havel, ki smo ga v začetku iskali in našli preko pisateljskih zvez. Kmalu se je v krog Havlovih prijateljev prebil tudi slovenski predsednik Kučan, ki je - z obiski v srednjeevropskih državah in s piranskim sestankom srednjeevropskih predsednikov (junij 1997)¹⁶

¹⁶ Piranskega srečanja so se poleg Kučana udeležili predsedniki "širše" Srednje Evrope: Arpad Goencz, Madžarska, Oscar Luigi Scalfaro, Italija, Thomas Klestil, Avstrija, Vaclav Havel, Češka, Roman Herzog, Nemčija, Michal Kovač, Slovaška, Aleksander Kwasniewski, Poljska.

- zagovarjal in poudarjal primernost slovenskega približevanja Srednji Evropi.

Nekateri zanimivi dogodki so se zgodili v letih 1993 in 1994. Decembra 1993 so slovenski novinarji v Pragi ob priliki obiska predsednika slovenske vlade Drnovška predsedniku češke vlade Vaclavu Klausu (iz razlogov, o katerih lahko ugibamo) postavili vprašanje, ali bi Češka podprla priključitev Slovenije višegrajski skupini. Januarja 1994 je Prago, da bi podprl višegrajske države, obiskal Bill Clinton. V Prago je želel potovati tudi predsednik Kučan, vendar za to ni bilo niti prave utemeljitve in (najbrž) niti vladne podpore. Srečanja srednjeevropskih predsednikov so se začela aprila leta 1994, ko je bil predsednik Poljske še nekdanji oporečnik in voditelj protikomunističnega sindikata *Solidarnost* Lech Wałęsa. Zanimivo bi bilo izvedeti, kako si je takrat bivši oporečnik Wałęsa razlagal predsednikovanje bivšega predsednika slovenskih komunistov. V vsakem primeru so sledila posvetovanja višegrajskih diplomatov s slovenskimi. Dostopna poročila kažejo, da si predstavniki Češke, Madžarske, Poljske in Slovaške niso bili edini glede možnosti slovenske priključitve.

Leta 2017 so se spet prebudile - sicer ne preveč goreče - razprave o zapravljenem članstvu Slovenije v *Višegrajski četverici* (Češka, Madžarska, Poljska, Slovaška).¹⁷ Drnovškova vlada zanjo res ni kazala posebnega zanimanja, za to pa so obstajali različni razlogi:

1. Višegrajska skupina je nastala februarja 1991, ko je bila Slovenija še v Jugoslaviji. Članice (V3) pa so tistega dne, ko je EU šele napovedala priznanje Slovenije in Hrvaške, že podpisale *evropske sporazume*.

2. Višegrajske države niso pokazale posebnega interesa za razširitev oz. za sprejemanje novih članic. Pri tem vprašanju niso bile enotnega mnenja.

3. Posamezni predstavniki višegrajskih držav, ki so sicer največkrat delovale prijateljsko, so na vprašanje o širitvi (tudi piscu teh vrstic) odgovarjali, da V4 ni formalna skupina ali kakršnokoli zavezništvo, ampak ad hoc družba, v kateri si članice pomagajo pri uresničevanju zunanjepolitičnih ciljev (EU, NATO).

4. Slovenska vlada (Drnovšek) in predsednik republike (Kučan) sta imela o povezovanju Slovenije z V4 različni stališči: Drnovšek je višegrajske države ocenjeval po gospodarskih rezultatih in jih je

¹⁷ Cf. Boris Jež, "Edina zveza z Višegradom", *Sobotna priloga Dela*, 16. decembra 2017, str. 28.

nemara podcenjeval, Kučan pa je v njih - zaradi socialistične preteklosti - videl sorodnosti, torej bi se v njihovi družbi dobro počutil. Lahko si predstavljamo Drnovškovo razočaranje, ko so Češka, Madžarska in Poljska leta 1997 pri včlanjevanju v NATO prehiteli Slovenijo.

Ko obžalujejo, da Slovenija ni postala članica V4 (ko je bil za to pravi čas), komentatorji in njihovi (jugodiplomatski) viri ugotavljajo, da danes povezovanje - razen za opozicijo - ne bi bilo priporočljivo, saj je "težko doumeti, kaj se dogaja v sedanji srednji Evropi".¹⁸ Na ohladitev slovenskih voditeljev (in novinarjev) do višegrajskih držav je vplivalo to, da so se za razliko od Slovenije poslovile od večine socialističnih vzorcev in postale gospodarsko uspešne, da spravljajo v zadrego graditelje slovenskih železniških prog in pristanišč (ki jih sicer ni lahko spraviti v zadrego).

LITERATURA

- Philip Bobbitt, *The Shield of Achilles - War, Peace, and the Course of History*, Alfred A. Knopf, New York 2003.
- Hans-Dietrich Genscher, *Erinnerungen*, Siedler Verlag, Berlin 1995.
- Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York 1996.
- Edvard Kardelj, *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*, DZS, Ljubljana 1970.
- Edvard Kardelj, *Spomini - boj za priznanje in neodvisnost nove Jugoslavije 1944-1957*, DZS, Ljubljana 1980.
- Henry Kissinger, *Diplomacy*, Simon & Schuster Paperbacks, New York 1994.
- Henry Kissinger, *World Order*, Penguin Press, New York 2014.
- Bogdan C. Novak, *Trieste 1941-1954, The Ethnic, Political, and Ideological Struggle*, University of Chicago Press, Chicago and London 1970.
- Karl R. Popper, *The Open Society and its Enemies: I. (The Spell of Plato), II. (The High Tide of Prophecy: Hegel, Marx and the Aftermath)*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1971.
- Dimitrij Rupel, *Skrivnost države, spomini na domače in zunanje zadeve 1989-1992*, Delo, Ljubljana 1992.
- Dimitrij Rupel, *Slovenija na svetovnem prizorišču*, Slovenska matica, Ljubljana 2011.
- Dimitrij Rupel, *Negotovo življenje 176. članice OZN*, Nova obzorja, Ljubljana 2013.
- Dimitrij Rupel, *Železo in žamet ali od kulture do države*, Slovenska matica, Ljubljana 2017.
- Dimitrij Rupel, *Zadnjih sto let 1917-2017*, Modrijan, Ljubljana 2017.
- Dimitrij Rupel, "Slovenci pod Habsburgi, Karadjordjevići in Titom" v: Peter Jambrek, *Ustanovitev Slovenije (z avtorskim prispevkom Dimitrija Rupla in uvodnim nagovorom Aleša Mavra)*, Nova univerza, Ljubljana 2017, str. 56-84.
- Slovensko-italijanski odnosi / Rapporti Italo-Sloveni / Slovene-Italian Relations 1880-1956 (Poročilo slovensko-italijanske zgodovinsko-kulturne komisije), Koper 2000.

¹⁸ Boris Jež, ibidem.

